

NIVELUL PREMUȘATIN DE LA CURTEA DOMNEASCĂ DIN SUCEAVA

DE

M. D. MATEI

În cursul anului 1977, în curtea interioară a Curții domnești din Suceava, s-au practicat intervenții arheologice, solicitate de nevoia asigurării datelor științifice necesare întocmirii proiectului de restaurare a complexului. Una din săpăturile efectuate cu acest prilej a fost S IV, dispusă perpendicular pe zidul de vest al beciului Curții și paralelă cu zidul de sud al încăperilor parterului de pe latura de nord a Curții domnești¹. Neoprindu-ne asupra datelor și observațiilor oferite de săpătura amintită în legătură directă cu fazele construcțiilor complexului în întregul lui — acestea făcând obiectul unui raport special — ne vom opri în paginile de față numai asupra unui aspect strict arheologic relevat de săpătura amintită, și anume la existența unui nivel de locuire premușatin în perimetrul Curții domnești².

Pentru a înțelege și a situa mai bine respectivul nivel în stratigrafia generală a complexului se impune prezentarea acesteia. Înainte de a o face, aducem, însă, precizarea că, din cauza numeroaselor intervenții ce au avut loc în respectiva suprafață pe parcursul mai multor veacuri, nivelul în discuție a fost surprins numai pe o lungime de circa 5 m, în rest el fiind distrus de groapa beciului casei domnești din secolul al XIV-lea³ și de o intervenție modernă, datorată lucrărilor de demantelare a zidurilor Curții domnești, practicate pînă tîrziu (fig. 1).

Baza săpăturii a fost reprezentată de humusul medieval (pămîntul viu) de culoare cafenie-închisă, în care apar rare boabe de calcar. Nivelul superior al humusului medieval este marcat de un prim nivel de cultură⁴, destul de consistent, gros de circa 4—8 cm, constituit de un pămînt negru, amestecat cu cărbune și rare pietre sfărîmate. În cuprinsul stratului a fost surprins un material ceramic destul de bogat, aflat numai în stare fragmentară. În ciuda acestei situații, dat fiind că printre fragmentele descoperite se găsesc destul de numeroase materiale tipice, încadrarea culturală a stratului este posibilă, tot așa cum poziția stratigrafică a lui face posibilă și încadrarea cronologică.

¹ La efectuarea cercetării a participat și Tamara Constantiniuc, de la Muzeul din Suceava.

² Același nivel a mai fost surprins și în S III/1975, secțiune paralelă cu cea la care ne referim, și aflată tot în curtea interioară a Curții domnești (cf. M. D. Matei, Em. Emandi, Suceava, 4, 1977, p. 105—118).

³ Pentru problemele de bază ridicate de această construcție, cf. L. Chițescu, Cercetări arheologice, I, București, 1975, p. 245—259, iar pentru cele privitoare la cronologia construcțiilor întregului complex, vezi M. D. Matei, Em. Emandi, *op. cit.*

⁴ Situație ce confirmă observațiile făcute anterior în S III/1975 (*ibidem*, p. 106).

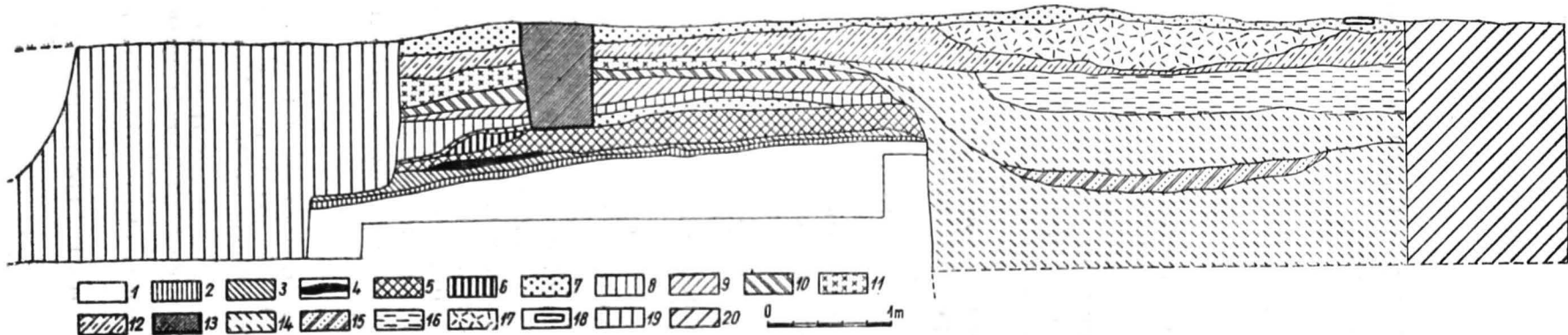

Fig. 1. Profilul peretelui de sud al secțiunii IV/1977 din curtea interioară a Curții domnești din Suceava. 1. humus medieval; 2. nivelul de locuire premușatin; 3 pământ negru, amestecat cu galben, provenind de la lucrări de construcție; 4 resturi de vatră temporară; 5 pământ amestecat, de nivelare; 6 pământ negru, amestecat cu galben; 7 pavaje de prundiș; 8 pământ cenușiu, amestecat cu boabe de chirpic și pietricele; 9 pământ cenușiu-deschis; 10 pământ

galben, amestecat cu cenușiu și cu boabe de chirpic; 11 pământ cenușiu, amestecat cu cărbune; 12 pământ cenușiu, amestecat cu mortar și cu piatră spartă; 13 zid din secolul XIX; 14 pământ de umplură, amestecat cu arsură și cărbune; 15 chirpic amestecat cu pietre de mărimi diferite; 16 pământ galben; 17 piatră și cărămidă spartă; 18 lespezi de piatră; 19 groapă modernă; 20 șanț de conductă, modern.

O primă particularitate a materialului ceramic aflat în stratul amintit este deosebita sa varietate, atât sub raport tipologic, cât și din punctul de vedere al aspectului tehnic. Din punct de vedere tehnic, reține atenția coexistența ceramicii lucrate la roata cu învîrtire rapidă (materialul majoritar) și a celeia lucrate la roata cu învîrtire încetă⁵. Corespunzător tehnicii în care a fost realizată, ceramica descoperită în acest prim nivel de locuire medievală din cuprinsul Curții domnești se prezintă destul de neomogen și sub raportul compoziției pastei. Astfel, un număr relativ restrîns de fragmente ceramice (mai puțin de 15%) provine de la vase lucrate dintr-o pastă de calitate inferioară, în compoziția căreia intră o cantitate apreciabilă de nisip cu granulație mare, ceea ce i-a redus considerabil plasticitatea. În plus, atât fața exterioară (în mai mică măsură), cât mai ales fața interioară a vaselor modelate din această pastă, prezintă neregularități vizibile, în unele cazuri boabele de nisip mai mari desprinzindu-se chiar din peretele vasului. Cum era și de așteptat, toate fragmentele ceramice lucrate dintr-o astfel de pastă sînt modelate la roata cu învîrtire lentă, pasta în compoziția căreia intră nisipul cu granulație mare — pe lângă că reprezintă o etapă normală în procesul îndelungat de perfecționare a producției ceramicii — nepretîndu-se la modelarea pe roata cu învîrtire rapidă.

În absența fundurilor de vase (acestea reprezentînd mai puțin de 2% din descoperirile făcute) ca și a fragmentelor mai mari, posibilitățile de reconstituire a unor forme de vase caracteristice ceramicii lucrate la roata cu învîrtire lentă sînt extrem de restrîns. Singura precizare posibilă în momentul de față este aceea că toată ceramica în discuție (ca de altfel și în cazul celei lucrate la roata rapidă) aparține tipului de oală fără toartă. La această încheiere ne conduce nu numai lipsa cu desăvîrșire a fragmentelor de torți dintre descoperirile avute în vedere, ci și constatarea că nu am întîlnit nici fragmente de buze sau de umeri de vase, care să prezinte urme de torți desprinse.

Un alt element care se cere remarcat este acela că din pasta de calitate inferioară par a se fi modelat numai vase de dimensiuni mijlocii sau mari, lipsind cu desăvîrșire fragmente care să poată proveni de la ulcele de mici dimensiuni.

Sub raportul profilului părții superioare a vaselor de la care provin astfel de fragmente, este de remarcat faptul că vasele sînt bine conturate, în sensul că buza, gîtul și umărul sînt modelate cu o precizie care vorbește despre o suficientă experiență a realizatorilor acestei ceramicii. Mai mult, profilul buzei este destul de complicat, ceea ce face să se nască, în chip firesc, o întrebare: este, oare, folosirea roatei cu învîrtire încetă — în cazul vaselor lucrate din pastă inferioară — o dovadă că în perioada respectivă încă se mai folosea *pentru producția curentă* respectiva roată sau ea se întrebuița numai la confecționarea unui anumit tip de vas, în funcție de destinația acestuia? Pentru moment nu putem da un răspuns satisfăcător la această întrebare, dar faptul trebuie urmărit în continuare, deoarece el se referă direct la evoluția meșteșugului olăriei în general.

⁵ De această dată nu s-au mai descoperit fragmente ceramice lucrate cu mîna.

Marea majoritate a fragmentelor ceramice descoperite în stratul ce ne preocupă provine de la vase lucrate dintr-o pastă de calitate bună, în compoziția căreia intră numai nisip cu granulație mijlocie și mică, ceea ce a avut ca rezultat asigurarea unei plasticități sporite a pastei, permițînd, în același timp, o mai bună frământare a acesteia, porozitatea caracteristică pereților vaselor din categoria precedentă dispărînd aproape cu totul, ea fiind înlocuită cu un aspect compact și dens al acestora, în spărtură. Îmbunătățirea calității pastei a făcut, în același timp, ca fețele vaselor să capete un aspect mai neted, fără proeminențele determinate de boabele mari de nisip, pe care le remarcăm la vasele lucrate din pasta de calitate inferioară.

Din punctul de vedere al tehnicii de execuție, este de remarcat că din pasta de calitate mai bună se lucrează vase atît la roata cu învîrtire lentă, cit și, mai ales, la roata cu învîrtire rapidă. Dar, deși utilizarea acesteia din urmă este considerată, în general, în condițiile evului mediu, drept dovadă a trecerii olăriei la condiția de meșteșug specializat ⁶ — avînd drept consecință principală „standardizarea” tipologică a produselor realizate în astfel de condițiuni — materialul care ne prilejuiește considerațiile de față nu ilustrează încă fenomenul amintit. Dimpotrivă, se remarcă încă o dăinuire a varietății profilelor de buze ⁷, putîndu-se stabili următoarele profile mai răspîndite în această etapă :

a) Buză relativ înaltă, cu un profil destul de complicat, caracterizat prin teșirea către interior a marginii superioare și ușoara albiere a acesteia pe mijloc (fig. 2/17, 18). Buza se îngroașă ușor la bază, aceasta fiind marcată de o muchie bine profilată și are pe mijlocul feței exterioare o șanțuire ușor vizibilă ⁸, șanțuire care apare și pe fața interioară, dar încă insuficient de adîncită pentru a trebui să fie legată obligatoriu de folosirea generalizată a capacului. (Notăm tot aici că printre materialele ce ne stau la dispoziție nu se află nici un fragment de capac. În plus, dat fiind faptul că toate fragmentele de buze de vase descoperite în nivelul amintit poartă obișnuita crustă neagră, de natură organică, ce apare la vasele folosite pentru fierberea hranei pe vatră, credem că la aceste vase nici nu este de presupus utilizarea capacelor.)

b) Buză înaltă, îngroșată sensibil în raport cu cea precedentă, dar afîndu-se într-o evidentă legătură de elemente constitutive cu aceasta (fig. 2/19). Mai ales fața exterioară a buzei este realizată mai puțin reușit, atît muchia superioară, cit și pragul de la bază fiind lipsite de acuratețea ce caracteriza tipul precedent. Dacă considerăm că profilul respectiv ar constitui tipul de bază, am fi îndreptățiți să îi stabilim acestuia și o va-

⁶ Pentru discuția mai amplă asupra semnificațiilor multiple ale prezenței ceramicii lucrate la roata rapidă în așezările medievale cf. W. Hensel, *Archaeologia Polona*, 7, 1964, p. 151 și urm.

⁷ Caracteristic producției de ceramică din prima jumătate a secolului al XIV-lea din Moldova, fenomenul a fost evidențiat și de Elena Busuioac, *Ceramica de uz comun nesmălțuită din Moldova (secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea)*, București, 1975, p. 16.

⁸ Acest profil a fost surprins și în cercetările mai vechi de la Suceava, dar, în lipsa unor posibilități de datare sigură, ele au fost considerate ca fiind de atribuit mai curînd ceramicii „mușatine” și mai puțin perioadelor precedente (*ibidem*, fig. 12/1 : 13/5, tot ceramică premușatină, lucrată la roata încetată, dar și fig. 13/6, ceramică atribuită celei mușatine). În realitate, este sigur vorba despre un profil care apare în ceramica primei jumătăți a secolului al XIV-lea și continuă pînă spre finele aceluiași secol.

riantă (fig. 2/16) caracterizată prin linii mai curbe, dar mai ales prin dispariția șanțurii de la partea superioară⁹.

c) Buză simplă, înaltă, cu partea superioară rotunjită (fig. 2/1)¹⁰. Prin simplitatea ei, această buză de vas pare a reprezenta tipul cel mai vechi sau cel puțin unul din profilele vechi, din care s-au dezvoltat cu timpul

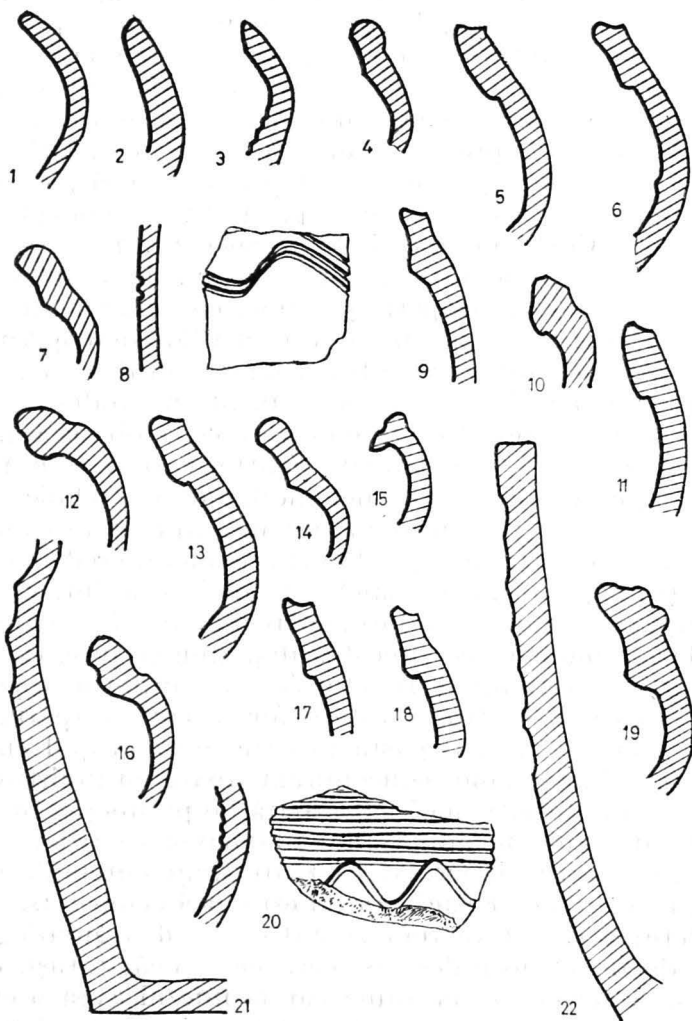

Fig. 2. Fragmente ceramice din nivelul premușatin.

cele de tipul *a* și *b*. Că este așa, sau că ar putea fi așa ne sugerează două fragmente (fig. 2/2, 3) de buze care păstrează linia, caracteristică celui precedent, dar care prezintă o ușoară îngroșare la exterior¹¹, fiind, însă, lipsite de șanțuirea din interior.

⁹ Profilul nu este cunoscut printre descoperirile din aceeași vreme din Moldova. În schimb, s-ar părea că își află o oarecare asemănare cu profilele ceramice din secolul al XIV-lea de la Iacobeni, așezare situată în raza comunei Ceanu Mare, jud. Cluj (cf. V. Pinteș, *ActaMN*, 4, 1967, p. 532, fig. 6/13).

¹⁰ Profilul este larg răspândit în Moldova (El. Busuioc, *op. cit.*, fig. 1/VII/1, 10, 16 : 21/9) și se pare că are rădăcini în ceramica veacurilor precedente (*ibidem*, fig. 1/I/7). El este, de asemenea, întâlnit în Maramureș (R. Popa, Mircea Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea*, Baia Mare, 1966, p. 30, fig. 21/21).

¹¹ El Busuioc, *op. cit.*, fig. 1/VII/19; R. Popa, M. Zdroba, *op. cit.*, fig. 21/12, 17, 38.

d) Unul din cele mai rar întâlnite profile în nivelul acesta este caracterizat prin prezența unei „streșini” care marchează baza feței exterioare a buzei (fig. 2/15). Profilul este puțin întâlnit în general în ceramica suceveană veche și este de presupus că, prin forma sa puțin evoluată, poate fi considerat ca derivând din cel precedent. Singurul semn de întrebare pe care îl ridică acest unic exemplar de care dispunem este calitatea bună a pastei, ce îl deosebește de ceramica din care presupunem că ar evolua, diferență calitativă ce presupune o acumulare substanțială de experiență în prepararea pastei. Chiar așa, însă, simplitatea profilului ca și, mai ales, absența șanțurii pe fața interioară a buzei îl situează în mod sigur printre cele mai vechi profile ceramice din secolul al XIV-lea de la Suceava¹².

În afara oalei-borcan, formă ceramică pe care o documentează toate fragmentele aflate în acest prim strat medieval de cultură sesizat în cuprinsul Curții domnești de la Suceava, pare să fi cunoscut o răspândire destul de largă și o altă formă ceramică, și anume castronul. Într-adevăr, tot aici s-au descoperit și numeroase fragmente provenind de la această formă ceramică, pe baza respectivelor descoperiri putându-se deduce că, în perioada din care datează stratul în discuție, roata cu învîrtire rapidă era departe de a se fi generalizat în producția suceveană de ceramică. În schimb, spre deosebire de ceea ce se observă în cazul fragmentelor provenind de la oale-borcan (foarte variate sub raportul calității pastei) fragmentele de castroane, indiferent de tehnica în care au fost lucrate vasele de la care provin, sînt mai apropiate calitativ, ceea ce nu pare a fi lipsit de semnificație. Pentru moment, credem că poate fi propusă explicația că, în timp ce oalele se pot inscrie într-un interval cronologic mai larg, castronul este o formă care a apărut la un anumit moment în evoluția olăriei, moment ce cunoștea deja anume progrese în tehnica de preparare a pastei. Dar tot în funcție de acest criteriu se poate sugera și faptul că, la Suceava, castronul este o formă care a apărut spre mijlocul secolului al XIV-lea¹³, cînd pasta în care intra nisipul cu granulație mare nu se mai utiliza și cînd, concomitent, roata cu învîrtire rapidă fusese însușită, ca modalitate tehnică superioară de producție, în condiții bune. În sfîrșit, un alt argument important în favoarea apariției relativ tîrzii a castronului îl furnizează observația că toate fragmentele de care dispunem sînt arse la roșu, și, chiar dacă miezul este încă cenușiu (semn al unei arderi incomplete), acesta este reprezentat numai de o șuviță groasă de circa 1—2 mm și de un cenușiu-deschis, ceea ce indică, totuși, o ardere cu mult superioară aceleia de pe urma căreia miezul avea o culoare negricioasă.

Ca profil, sînt documentate pînă acum două tipuri de castroane și anume :

a) Castronul cu peretele ușor curbat spre interior, curbura începînd încă din apropierea fundului (fig. 2/22). Grosimea peretelui, la baza va-

¹² Neîntîlnit pînă în prezent la Suceava, profilul este, însă, cunoscut printre descoperirile din Maramureș (R. Popa, M. Zdroba, *op. cit.*, p. 50, fig. 34/9) și din Transilvania (V. Pîntea, *op. cit.*, fig. 6/22).

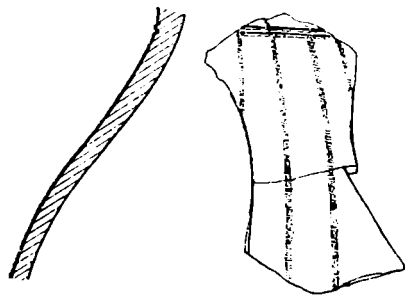
¹³ El. Busuloc (*op. cit.*, p. 20—21 și fig. 20/1) semnală existența castronului printre formele ceramice premușatline. În legătură cu perioada apariției castronului în producția suceveană, se impune să renunțăm la opinia exprimată de noi cu mai mult timp în urmă (M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 158), opinie potrivit căreia olarii suceveni ar fi cunoscut această formă ceramică prin intermediul purtătorilor ceramicii cenușii ornamentată cu banda de linii verticale sau cu „brăduțul”.

sului, este de 1,3 cm și descrește ușor către partea superioară, ajungând să fie de numai 0,8 cm la buză. Aceasta este înaltă, aproape dreaptă (ceea ce constituie o trăsătură distinctivă față de buzele castroanelor cunoscute mai târziu), are marginea ușor rotunjită și este acoperită pe toată înălțimea de o succesiune de șanțuri, largi de circa 1 cm. Este lucrat la roata cu turație medie, din care cauză fața interioară este mai puțin reușit finisată.

b) Castron cu profilul „frînt” în zona umărului (fig. 2/21). Între fund și umăr, peretele este înclinat către exterior și este gros de 1,2 cm. De la nivelul umărului, peretele se înclină către interior și începe să se subțieze, ajungând la grosimea de 0,7 cm la limita superioară păstrată. Lipsindu-i buza, nu știm ce profil va fi avut aceasta. În schimb, se constată că de la umăr în sus vasul era ornamentat tot cu șanțuri largi. Întrucît este lucrat la roata rapidă, vasul este bine conturat ca profil, șanțurile care îi împodobesc partea superioară sînt trasate foarte precis, iar fața interioară prezintă obișnuitele striuri lăsate de degetele olarului.

Dacă fragmentele ceramice prezentate pînă acum aparțin cu siguranță producției locale și își află neîndoiește rădăcinile în ceramica din

Fig. 3. Ceramică roșie, ornamentată cu linii verticale lustruite.

nordul Moldovei, nu același lucru se poate spune despre alte câteva fragmente, aflate împreună cu cele de mai sus. Este vorba despre fragmente care provin de la un vas destul de înalt (judecînd după curbura fragmentelor descoperite, care provin din regiunea umărului) și cu un diametru de asemenea mare. Pasta este de bună calitate, avînd ca degresant un nisip fin, iar vasul a fost lucrat la roata rapidă. Pereții prezintă în spărtură un aspect dens și compact, care dovedește că pasta a fost foarte bine frămîntată. Fețele vasului erau de un roșu-gălbui (pe o grosime de circa 2 mm), în timp ce miezul are o culoare cenușie-deschis. Ceea ce particularizează aceste fragmente și le situează într-o categorie cu totul deosebită de cele prezentate mai sus este, pe de o parte calitatea pastei, iar pe de alta ornamentul. Vasul pare să fi fost împodobit în același timp, cu caneluri orizontale înguste, inegal adîncite și cu *linii verticale lustruite* dispuse la intervale destul de inegale, care variază între 0,7—1,2 cm. În unele cazuri, capetele liniilor verticale lustruite se suprapun canelurilor orizontale (fig. 3).

Prin toate aceste particularități, fragmentele în discuție nu pot fi atribuite ceramicii locale, iar puținătatea lor (numai 3 fragmente) în raport cu masa materialului din stratul care ne reține atenția pare a confirma opinia că este vorba de o pătrundere izolată în mediul local. În ceea ce ne privește, socotim foarte îndreptățită legarea acestei ceramici de aceea

numită în mod curent „ceramica Hoardei de Aur” și descoperită în cantități tot mai mari, pe măsură ce ne îndepărtăm spre est, ea fiind larg răspândită în teritoriul dintre Prut și Nistru¹⁴, controlat efectiv, după cum se știe, de mongoli, până la mijlocul secolului al XIV-lea. Cum specialiștii care s-au ocupat îndelung de studiul amintitei ceramici consideră că circulația și mai ales producerea ei a încetat în jurul anului 1360, apariția fragmentelor respective în primul nivel de locuire din zona aceasta a Sucevei ni se pare de cel mai mare interes științific, iar sub raport cronologic foarte normală.

Revenind la prezentarea stratigrafiei locului, precizăm că stratul din care provin fragmentele ceramice descrise mai sus este suprapus de un altul, de grosime inegală, variind între 6—20 cm. Stratul acesta este reprezentat de un pământ negru amestecat cu galben și nu poate fi pus în legătură decît cu activitatea de săpare a beciului casei domnești construită aici spre finele secolului al XIV-lea. Într-adevăr, stratul respectiv nu numai că se deosebește ca structură de cel precedent, dar și dispăre în apropierea beciului casei domnești, el nefiind tăiat de groapa beciului, ci mergînd numai pînă aproape de aceasta, în timp ce stratul precedent este tăiat de beci. Revine, deci, a spune că prezența stratului de pământ negru amestecat cu galben situat nemijlocit peste cel anterior, de care ne-am ocupat, face sigură (și confirmă prin urmare observația stratigrafică) săparea gropii beciului casei domnești de la nivelul celui mai vechi strat medieval de cultură de aici.

Cercetările arheologice întreprinse la Cetatea de Vest (Șcheia)¹⁵ de la Suceava, ca și cele de pe platoul din fața Cetății de scaun¹⁶ din marginea de răsărit a orașului, au arătat că nivelului de construcție a celor două complexe îi aparțin *vetrele constructorilor*, vetre de caracter temporar. Situația aceasta este ilustrată și la Curtea domnească din oraș, unde (vezi profilul), peste stratul de pământ constituit artificial cu prilejul săpării gropii beciului, s-a descoperit restul unei vetre de caracter temporar, aparținînd, neîndoielnic, constructorilor. (Din păcate, în suprafața arsă nu s-au păstrat materiale arheologice, care să fi ajutat la datarea și mai exactă a vetrei.)

La rîndul lor, atît stratul de pământ negru amestecat cu galben, cît și vatra temporară sînt suprapuse de un strat, destul de gros în raport cu cele precedente (în unele locuri depășește 0,20 m), de pământ negru-cenușiu, în compunerea căruia intră un relativ bogat material arheologic. Dată fiind, însă, compoziția acestui strat (în toată grosimea lui apar și fragmente mici de spărtură de piatră), se pare că sîntem, mai curînd, în prezența unui strat de nivelare a terenului, creat după ridicarea casei domnești și care va fi funcționat pînă la începutul secolului al XV-lea. Partea superioară a stratului acestuia este bogată în material arheologic, și tot la nivelul lui superior s-a descoperit și o monedă de argint aparți-

¹⁴ Cf. L. L. Polevoi, *Materiali i issledovania po arheologii i etnografii Moldavskoi SSR, Chișinău*, 1964, p. 182 și urm.

¹⁵ Gh. Diaconu, N. Constantinescu, *Cetatea Șcheia*, București, 1960, p. 66—69 și fig. 8/1.

¹⁶ SCIV, 5, 1954, 1—2, p. 278, 281; SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 757.

nind tipului cu două flori de crin, element specific, după cum se știe, emisiunilor tirzii ale domniei voievodului Petru I, fiul Mușatei¹⁷.

Ceramica descoperită în acest strat este tipică așa numitei ceramici „mușatine”, în toate componentele ei tipologice. Astfel, s-au aflat fragmente (precizăm că nici de data aceasta nu s-a reușit întregirea vreunui vas) provenind de la oale-borcan a căror principală caracteristică de profil o constituie buza relativ înaltă, ușor teșită către interior și marcată la bază prin binecunoscuta muchie, realizată prin lipirea pe buza dreaptă a unui colac, ce se desprinde ușor la loviri. Cunoscută printr-un număr mare de descoperiri, care provin din locuri diferite din Moldova¹⁸, această ceramică este lucrată numai la roată, dintr-o pastă de calitate bună, în amestecul căreia intră nisip cu granulație mică, fără să se poată vorbi, însă, și de folosirea numai a unui lut ales cu grijă. Culoarea fragmentelor este invariabil aceeași, roșcată, exteriorul vaselor prezentând obișnuita crustă neagră, de natură organică, formată în timpul folosirii vaselor la fiertul hranei, pe vatră (pe fața interioară, crusta are lățimea de numai circa 1,5—2 cm). Un fapt de importanță deosebită este evidentă tendință de „standardizare” tipologică a profilelor acestei ceramici, în mod practic putându-se vorbi despre dispariția varietății de profile ceramice, care fusese caracteristică perioadei precedente, tot așa cum se poate vorbi și despre sensibilă uniformizare a calității pastei, în condițiile îmbunătățirii ei incontestabile.

Ornamentul acestei ceramici este și el tot cel cunoscut din descoperiri precedente, și anume linia orizontală, trasată mai mult sau mai puțin regulat.

Împreună cu această ceramică, și fără să poată fi separată de aceasta pe cale stratigrafică (faptul fiind, însă, cu totul firesc și explicabil), apare și ceramica cenușie, de factură zgrunțuroasă, specifică atât ultimului deceniu al secolului al XIV-lea, cât și începutului secolului următor, dacă nu chiar primelor două decenii ale secolului al XV-lea. Buza puțin înaltă, îngroșată și prevăzută cu un șanț, mai mult sau mai puțin adâncit, pe fața interioară, constituie principalele elemente ce definesc respectiva ceramică. În plus, pasta densă, bogată în nisip și zgrunțuroasă, ca și culoarea cenușie contribuie la situarea în timp și la încadrarea culturală a ceramicii arătate¹⁹.

Într-un studiu precedent, rezervat tot unor probleme ridicate de cercetările arheologice de la Curtea domnească din Suceava²⁰, atrăgeam atenția asupra faptului că, la începutul secolului al XV-lea, în jurul unor construcții de lemn de aici s-a amenajat un pavaj de prundiș, datarea acestuia în timpul domniei lui Alexandru cel Bun fiind asigurată. Cercetările mai noi, care ne prilejuiesc prezentele considerații, dovedesc că

¹⁷ Pe lângă identificarea monedelor descoperite în 1977 la Curtea domnească din Suceava, numismatul Oct. Iliescu a avut amabilitatea să ne prezinte și o imagine a succesiunilor monetare de la finele secolului al XIV-lea și de la începutul celui următor, în Moldova, ceea ce ne-a slujit la mai buna fixare în timp a unor date stratigrafice din cuprinsul complexului amintit. Pentru toate acestea, îi exprimăm și aici mulțumirile noastre.

¹⁸ Pentru o caracterizare mai completă a acestei ceramici vezi El. Busuioc, *op. cit.*, p. 26—31.

¹⁹ Vezi și M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, p. 131—160.

²⁰ M. D. Matei, *Em. Emandi, Suceava*, 4, 1977, p. 105—118.

pavajul de prundiș nu se limita la a mărgini construcția amintită, ci se întindea pe o suprafață mult mai mare, mergînd pînă la peretele de est al casei domnești, ridicate în timpul voievodului Petru I, fiul Mușatei. Într-adevăr, pe întreaga porțiune în care nivelul de la finele secolului al XIV-lea și începutul celui următor a fost surprins în săpătura noastră, acesta este suprapus de pavajul de prundiș, mărturie sigură a încheierii unei importante etape în constituirea ansamblului Curții domnești din Suceava. Lipsit cu totul de materiale arheologice (lucru destul de firesc) și prezentîndu-se acum cu destule denivelări, pavajul de prundiș constituie un reper cronologic esențial în stratigrafia zonei Curții domnești din Suceava, și s-ar putea chiar spune că tot el reprezintă și termenul final al perioadei în care se pot face încadrări cronologice precise în stratigrafia locului. După această dată, atît nivelările succesive practicate în curtea interioară, apărută odată cu ridicarea corpului de clădiri (prevăzut cu beciuri) de pe latura de est și cu construirea zidului de incintă, cît mai ales caracterul local al acestor nivelări nu mai permit decît datarea *in mare* a straturilor următoare în secolul al XV-lea, cu precizarea că este vorba de perioada de pînă la anul 1485. Aceasta și este, dealtfel, explicația faptului că nu mai socotim necesară prezentarea în continuare a succesiunii straturilor ulterioare pavajului de prundiș, fără să mai vorbim de faptul că procedînd altfel ne-am îndepărta prea mult de scopul, stabilit prin titlu, al rîndurilor de față.

Cercetările mai vechi, atît de la Curtea domnească, cît și din zona înconjurătoare nu oferiseră pînă de curînd decît foarte puține și lipsite de semnificație date, care să contribuie într-o măsură mulțumitoare la definirea stadiului în care se afla producția locală într-un domeniu atît de important ca olăria, în perioada ce a premers stabilirii domniei la Suceava și, implicit, amenajării primelor construcții legate nemijlocit de această prezență aici. Sint, de aceea, cu atît mai importante, credem, datele și observațiile aduse în discuție în rîndurile de față, și oricît ar părea încă de neîndestulătoare documentarea, apreciem că cel puțin formularea cîtorva considerații se impune.

În primul rînd, și observația este de cea mai mare importanță pentru istoria Sucevei ca așezare, se cere subliniat faptul că acum există temeieri materiale pentru a se afirma existența unor zone în care locuirea era suficient de intensă în prima jumătate a secolului al XIV-lea pentru a da naștere unui strat de cultură compact și consistent. Legat direct de aceasta este un alt fapt, care are însă implicații într-un domeniu particular, cum este acela al apariției și dezvoltării producției de caracter specializat în domeniul olăriei. Or, din acest punct de vedere, credem că materialele și observațiile din rîndurile precedente obligă la reconsiderarea unor opinii exprimate anterior de semnatarul acestor rînduri sau de alți cercetători.

Atît timp cît cercetările întreprinse în cuprinsul orașului nu reușiseră să identifice un nivel de locuire mai vechi decît momentul în care Petru I, fiul Mușatei, se stabilise aici, nu au existat reperatele necesare datării mai timpurii a unor descoperiri, și din această cauză o prudență științifică elementară părea să limiteze la mijlocul secolului al XIV-lea momentul începînd cu care se poate vorbi de răspîndirea mai largă a roții

rapide în producția de ceramică în Suceava ²¹. În același timp, însă, așa cum am încercat recent a sugera, se acumulaseră date și observații care impuneau cu tot mai multă fermitate opinia că încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea Suceava se constituise într-o unitate economico-socială prezentînd trăsături de așezare urbană — fie și incipientă — situată într-un mediu demografic deosebit de favorabil ²². Dar în aceste condiții se impunea cu necesitate verificarea justeții opiniilor exprimate anterior cu privire la momentul apariției în producția locală de ceramică a trăsăturilor specifice meșteșugului. Aceasta pentru că devenise neconcordantă datarea celor mai vechi produse de caracter specializat cu etapa istorică, în care se putea afla Suceava primei jumătăți a secolului al XIV-lea.

Descoperirea nivelului premușatin din cuprinsul Curții domnești pune însă capăt acestei stări de lucruri, dovedindu-se că roata rapidă era larg răspîdită în Suceava premușatină, caracteristicile tehnico-stilistice ale ceramicii de întrebuințare curentă fiind acelea ale producției meșteșugărești. În legătură cu această producție ne atrage atenția faptul că, în vremea arătată, se înregistrează două fenomene, care nu numai că nu confirmă cele de mai sus, dar vin chiar să ajute la o mai bună apreciere a stadiului în care se afla meșteșugul respectiv. În primul rînd, este de amintit faptul că, în vremea avută în vedere, roata rapidă nu devenise mijlocul *exclusiv* de producție, o anumită cantitate de ceramică fiind încă produsă la o roată mai puțin perfecționată. În al doilea rînd, din analiza profilelor ceramice se desprinde constatarea că în prima jumătate a secolului al XIV-lea ne aflăm încă în fața unei reale varietăți a acestora, fără să mai vorbim de diferențele de calitate în domeniul pastei din care sînt lucrate vasele. Toate acestea nu fac, după părerea noastră, decît să sugereze că etapa pe care o definesc realitățile date în constituirea unui meșteșug urban este numai una intermediară, care premerge aceleia de deplină cristalizare a lui, căreia să îi fie caracteristică și dispariția varietății profilelor, sau, altfel vorbind, „standardizarea” producției sub toate raporturile: tehnic, tipologic etc. Această etapă se va produce numai în perioada mușatină, dar și atunci cu rezultate oarecum neașteptate.

După cum s-a putut lesne observa, profilele prezentate mai înainte își află — multe dintre ele — analogii sau cel puțin apropieri cu descoperiri de pe o arie destul de largă, în care se includ Transilvania, Maramureșul, Slovacia ²³, sudul Poloniei ²⁴. Această împrejurare evidențiază pregnanța apartenența zonei Sucevei la o arie caracterizată prin schimburi culturale vii și statornice, mai ales analogiile cu descoperiri din Maramureș căpătînd semnificații aparte.

Faptul că producția de ceramică din Suceava primei jumătăți a secolului al XIV-lea nu se deosebește încă pregnant de ceea ce se realiza și

²¹ M. D. Matei, *op. cit.*, p. 34 și urm.; cf. și El. Busuioc, *op. cit.*, p. 22.

²² M. D. Matei, SCIVA, 28, 1977, 1, p. 71—87.

²³ V. Nekuda, K. Reichertová, *Středověká keramika v Čechách a na Moravě*, Brno, 1968, fig. 43 (sec. XIII și XIV); 56/5; 61/1,7; 98/1—3,5; 99/3; pl. XLVI/6,7.

²⁴ Jerzy Kruppé, *Studia nad ceramiką XIV wieku ze starego miasta w Warszawie*, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1961, fig. 2/5—7; 4/7, 8, 24; 17/13; 18/3; 21/1 și mai ales 25/59, 61, 66, 67, 74, 75.

în mediul rural, poate fi considerat drept o dovadă că nici structura internă a aşezării nu capătase atributele oraşului deplin format, dar în acelaşi timp oferă şi imaginea unei structuri etnice unitare şi stabile a populaţiei româneşti de aici.

După cum se ştie, în momentul de faţă lipsesc încă datele care să facă posibilă o fixare foarte exactă în timp a momentului stabilirii în Suceava a centrului politic, militar şi administrativ (dacă despre acesta din urmă se poate vorbi deja în perioada respectivă) al ţării în timpul domniei lui Petru I al Muşatei. Ceea ce însoţeşte însă această trecere de la Siret la Suceava a familiei voievodale şi a suitei domneşti pare a fi provocat modificări în toate domeniile de activitate. Fără să revenim asupra consecinţelor pe care le-a avut asupra dezvoltării ulterioare a oraşului însuşi alegerea lui drept „capitală” a ţării (am făcut-o îndestul cu alte prilejuri)²⁵, vom nota numai faptul că în domeniul meşteşugului olăriei perioada muşatină s-a caracterizat printr-o evidentă uniformizare a producţiei, şi aceasta în două etape : la început, producţia pare a fi înregistrat un uşor recul, pe fondul continuării producţiei de tradiţie locală, după care se produce o creştere rapidă pe toate planurile a meşteşugului respectiv, ca urmare a adoptării de către meşteşugarii locali a unor tehnici, procedee şi forme de vase aduse aici de o nouă componentă a populaţiei oraşului. Este vorba despre o populaţie germană, stabilită la Suceava într-un număr, se pare, destul de mare, odată cu deceniul al nouălea al secolului al XIV-lea, şi căreia i-am atribuit, încă cu mult timp în urmă, ceramica cenuşie, ornamentată cu banda de linii verticale sau cu „brăduţul”²⁶.

Departate de a constitui un simplu „accident”, reculul de care aminteam mai sus are, după părerea noastră, o explicaţie ce trebuie căutată tot în modificările produse în sinul populaţiei oraşului, cu prilejul sau în perioada imediat următoare stabilirii aici a domniei. Într-adevăr, după cum este de presupus, pînă în acel moment aşezarea avea un număr relativ restrîns de locuitori — în comparaţie cu ceea ce avea să fie Suceava perioadei următoare — şi, ceea ce este mai important, această populaţie veche şi stabilă a aşezării reuşise, după cum pare a dovedi materialul arheologic invocat mai înainte, să pună bazele unei producţii care se dezvoltă fără salturi. În condiţiile create de mutarea „capitalei” ţării la Suceava, această unitate a populaţiei a dispărut, vechilor orăşeni adăugîndu-li-se noi grupuri de populaţie, între care oamenii de provenienţă rurală vor fi reprezentat nu puţin²⁷. Cum, însă, noii veniţi — indiferent de locurile de origine — nu puteau fi posesorii unor experienţe unitare în dome-

²⁵ M. D. Matei, *Contribuţii arheologice la istoria oraşului Suceava*, p. 49 şi urm.

²⁶ *Ibidem*, p. 131—160; cf. şi El. Busuioac, *op. cit.*, p. 33 şi urm.

²⁷ Pînă acum, descoperirea unei ceramici de factură rurală la Cetatea de vest (Şcheia) a fost explicată prin participarea la lucrările de construcţie a fortificaţiei a unor ţărani, în cadrul obligaţiei „lucrului la cetate” (Gh. Diaconu, N. Constantinescu, *Cetatea Scheia*, p. 78). În ceea ce ne priveşte, considerăm că prezenţa în Suceava muşatină a unor locuitori de origine rurală nu mai poate fi restrînsă la astfel de activităţi, populaţia de provenienţă rurală constituind principalul izvor demografic al creşterii oraşelor medievale, la noi ca şi în alte părţi (cf. pentru unele sugestii C. C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, Bucureşti, 1977, p. 69 şi urm.).

niul producției meșteșugărești, nu numai că va fi fost nevoie de o anumită perioadă de timp pentru ca aceștia să se poată încadra organic în orizontul cultural al orașului, dar în urma acestui aflux de populație a luat naștere cultura materială a Sucevei perioadei „mușatine”, cultură ce poartă amprenta unui fenomen de sinteză. În plus, credem că în lumina acestei interpretări își poate afla una din explicații și fenomenul cultural, asupra căruia ne-am oprit cu alt prilej²⁸, al dispariției, tocmai la finele secolului al XIV-lea, a deosebirilor zonale de pînă atunci, fenomen la producerea căruia orașele au contribuit decisiv (Suceava fiind, desigur, doar unul dintre artizani).

Gîndul nostru n-ar fi însă complet dacă nu am adăuga, în încheiere, și o altă eventualitate : dacă între descoperirile făcute în nivelul premușatin de la Curtea domnească din Suceava și cele atribuite perioadei imediat următoare, dar provenind de pe o arie mult mai întinsă — de fapt din cuprinsul întregului oraș al perioadei mușatine — există anume deosebiri calitative și tipologice, n-ar trebui exclusă eventualitatea ca nivelul premușatin amintit (dată fiind consistența lui) să se afle în legătură cu un complex de locuire, aflat undeva în jur, dar încă neidentificat, aparținînd unui conducător feudal al locului, îndepărtat de aici de către domnie²⁹. Și în aceste condiții nu ar apărea și mai explicabile strînsele analogii dintre ceramica descrisă mai sus și descoperiri similare din Maramureș?

²⁸ M. D. Matei, *Bulletin AIESEE*, 9, 1971, 1–2, p. 117.

²⁹ Impresia că în preajma locului cercetat s-ar fi putut afla un complex de locuire anterior Curții domnești se întemeiază, în primul rînd, pe constatarea că aici s-a descoperit un nivel consistent și compact de locuire, nivel care, după cum se cunoaște din numeroase alte situații similare, apare numai în cazul în care, pe o anumită suprafață, locuirea este intensă, chiar fără să fie obligatoriu și de lungă durată.

Cît despre existența la Suceava a unei formațiuni politice de tip feudal, acum nu ni se mai pare exclusă *eventualitatea* ca această formațiune (de a cărei prezență efectivă nu ne îndoiim) să fie tocmai cea controversată „țară a valahilor” menționată în cunoscuta cronică rimată a lui Ottokar de Stiria (*Ottokars Österreichische Reichchronik*, ed. J. Seemüller, în *Monumenta Germaniae Historica, Deutsche Chroniken*, V, 2, Hannover, 1893, p. 1152–1154). Într-adevăr, în ciuda faptului că numeroase încercări au propus localizarea acestei „țări” atît în interiorul arcului carpat, cît și în afara lui, cea mai recentă încercare localizînd-o în Făgăraș (A. Armbruster, *Studii*, 25, 1972, 3, p. 463 și urm.), considerăm că discuțiile de pînă acum nu au înlăturat nicidecum argumentele ce pot fi invocate în sprijinul localizării în nordul Moldovei a acestei formațiuni politice a românilor, cu siguranță mai veche decît anii 1307–1308, cînd se petrec evenimentele ce-i prilejuiesc menționarea. Dacă pînă acum discuțiile se purtau numai pe temeiul izvorului amintit, ele trebuie să țină seama în viitor de noua realitate pe care o reprezintă existența unei așezări puternic fortificate la Suceava, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, *pentru moment singura cunoscută* în această parte a țării în vremea arătată. Dealfel, aceste noi împrejurări ne obligă pe noi înșine să renunțăm la poziția foarte rezervată față de localizarea în nordul Moldovei a „țării” despre care vorbește Ottokar de Stiria, poziție pe care o adoptasem cu alt prilej (M. D. Matei, *Studii de istorie orășenească medievală, Moldova, secolele XIV–XVI*, Suceava, 1970, p. 33). În sfîrșit, dacă cercetări viitoare vor confirma existența la Suceava a unei autorități politice feudale bine constituite în prima jumătate a secolului al XIV-lea, n-ar fi, poate, excesiv să ne gîndim și la eventualitatea unei legături directe între aceasta și românii menționați de Jan Długosz (*Historiae Polonicae libri XII*, I, Lipsiae, 1711, col. 989–990) ca participanți la expediția regelui Vladislav Lokietek împotriva maregrafului de Brandenburg, în 1326. Pentru posibilele importante consecințe ale acestui ultim eveniment, cf. opinia, prea puțin luată în considerare, a lui R. Gassauer (BSNR, 27–28, 1933–1934, 81–82, partea I, p. 81–88).

HORIZON PRÉMUSHATIN AU PALAIS PRINCIER DE SUCEAVA

RÉSUMÉ

La reprise des fouilles archéologiques à Suceava en 1977 devait fournir la preuve de l'existence dans la cour du palais d'un horizon habité, antérieur à la construction de l'ensemble princier qui remonte aux deux dernières décennies du XIVe siècle. Cet horizon a livré une céramique plutôt disparate, tant en ce qui concerne la pâte, que sous le rapport des profils de la portion supérieure des récipients respectifs. Retenons aussi — malgré leur pourcentage réduit — les restes d'une poterie confectionnée au tour lent.

En partant de cette céramique (qui comporte également quelques fragments — très rares du reste — avec des analogies dans l'aire culturelle et la période de la Horde d'Or), il est à présumer que durant la première moitié du XIVe siècle Suceava présentait les traits caractéristiques d'une ville en pleine formation, ville disposant même d'un ensemble de fortifications composées d'une palissade et d'un fossé.

L'un des problèmes qui polarisent depuis longtemps déjà l'intérêt de la recherche historique roumaine est celui de la présence à l'est des Carpates des formations étatiques de type féodal, précédant la fondation de l'Etat féodal de Moldavie. Les rares sources étrangères à ce sujet ne se font guère remarquer par leur précision, ce qui explique la réserve avec laquelle on a accueilli jusqu'à maintenant les tentatives de localiser ces formations étatiques. Or, c'est justement ce que se propose la présente étude, en prenant pour point d'appui deux sources étrangères, à savoir la Chronique rimée d'Ottocar de Styrie et l'*Historiae Polonicae libri XII* de Jan Długosz, ouvrages qui ont suscité maintes interprétations différentes. Comme de juste, cette hypothèse une fois acceptée, Suceava serait le centre économique, politique et administratif de la formation politique respective, dont la superficie et le pouvoir resteraient à être précisés par des recherches ultérieures. De toute façon, on peut tenir pour sûr à l'heure actuelle que durant la première moitié du XIVe siècle, à Suceava se constituait une agglomération de type urbain, qui était en train de consolider sa propre production artisanale, échangeant des produits avec des zones assez éloignées. Il s'ensuit que l'on peut fixer les débuts mêmes de la vie urbaine en Moldavie au commencement du XIVe siècle, date attestée par des témoignages documentaires qui vont s'enrichir sans cesse.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Profil de la paroi méridionale de la tranchée IV/1977 de la cour intérieure du palais de Suceava. 1 Humus médiéval; 2 horizon de l'habitat prémushatin; 3 mélange de terre noire et de glaise, provenant des travaux de construction; 4 fragments d'un foyer temporaire; 5 mélange de terre dû au nivellement; 6 mélange de terre noire et de glaise; 7 pavages de gravier; 8 terre grise comportant un mélange de granules de pisé et de petits cailloux; 9 terre gris clair; 10 mélange de glaise, terre grise et granules de pisé; 11 mélange de terre grise et de charbons; 12 mélange de terre grise, mortier et cailloux concassés; 13 mur du XIXe siècle; 14 terre de remplage, avec un mélange de petits fragments calcinés et de charbons; 15 mélange de pisé et de cailloux de différentes tailles; 16 terre glaise; 17 pierres et éclats de briques; 18 dalles de pierre; 19 fosse d'époque moderne; 20 tranchée pour un conduit d'époque moderne.

Fig. 2. — Tessonns céramiques de l'horizon prémushatin.

Fig. 3. — Poterie rouge ornée de traits lustrés, disposés sur la verticale.